

ČEŠTINA A ZÁPADOSLOVANSKÉ JAZYKY

Autor: Karolína Petrová, UČO: 482047

ÚVOD

- ✘ Západoslovanské jazyky jsou skupinou slovanských jazyků, rozšířené především ve střední Evropě.
- ✘ V současnosti pět živých jazyků: polština, čeština, slovenština a horní a dolní lužická srbština.
- ✘ K polštině se řadí také kašubština (polský dialekt X samostatný jazyk).
- ✘ Tři skupiny – československá, lechická a lužická.
- ✘ Západoslovanské jazyky jsou si blízké, ale není pro ně typická tak vysoká vnitřní jednotnost jako u VS a JS (v historii byli provedeny specifické inovace → značné rozdíly)

VÝSKYT

ROZDĚLENÍ

- česko-slovenská větev
 - čeština – Česko (10 mil. mluvčích)
 - slovenština – Slovensko (5 mil.)
- lechická větev
 - pomořanština – vymřelý jazyk
 - kašubština – jazyk používaný západně od polského města Gdaňsk (50 tis.-200 tis.)
 - severní slovinština – vymřelý jazyk, někdy považován za dialekt kašubštiny
 - polabština – vymřelý liturgický jazyk z dolního toku Labe
 - polština – Polsko (40 mil.)
 - slezština – Slezsko
 - goralština - nářečí slezštiny na hranici se Slovenskem
- lužickosrbská větev
 - dolnolužičtina (dolní lužická srbština) – Německo (13 tis.)
 - hornolužičtina (horní lužická srbština) – Německo (40 tis.)

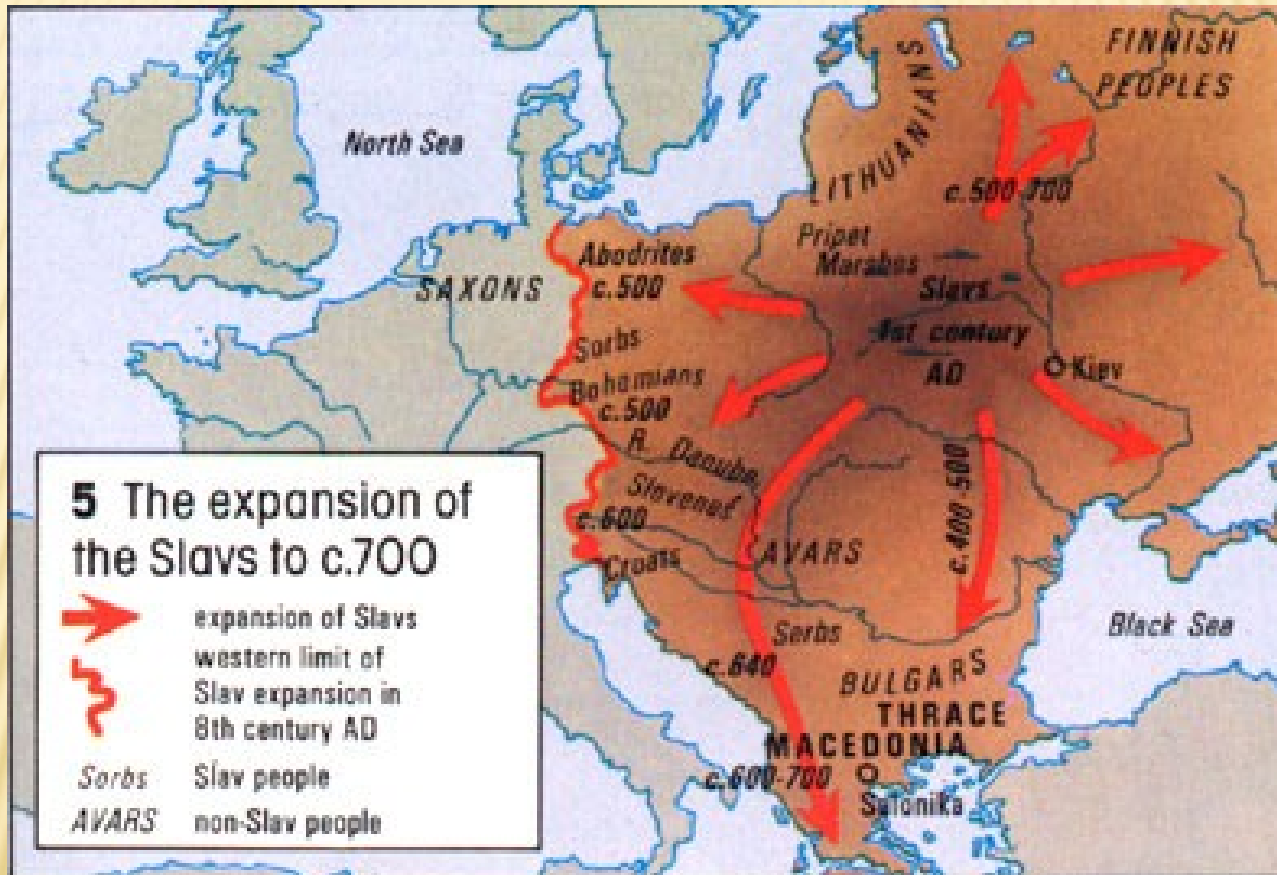
HISTORICKÝ VÝVOJ ZÁPADOSLOVANSKÝCH JAZYKŮ

- ✘ Součástí indoevropské jazykové rodiny (obyvatelé téměř celé Evropy a Asie).
- ✘ Základem byl společný společný indoevropský prajazyk – čas a místo vzniku neznáme.
- ✘ Předpokládá se, že pravlastí praindoevropských plemen bylo rozsáhlé území mezi střední Evropou a střední Asií.
- ✘ Indoevropské obyvatelstvo mělo kočovný a pastýřský charakter, zemědělství nerozvinuté – nerozvinuté technologie, nepříznivé typy půdy.

HISTORICKÝ VÝVOJ ZÁPADOSLOVANSKÝCH JAZYKŮ

- ✘ Přelom 4. a 3. tisíciletí př. n. l. - expanze do vzdálenějších částí Evropy a Asie → rozpad společného prajazyka (probíhal asi 1000 let, dochází ke vzniku dialektů).
- ✘ Z dialektů baltoslovanských (slovanské a baltské jazyky mají některé shodné znaky) se v polovině 2. tisíciletí př. n. l. vydělila praslovanština.
- ✘ Původní slovanské osídlení – od Baltu po Karpaty, od Odry po Střední Desnu a horní Donec (dnešní Ukrajina), v průběhu 6.-9. století došlo k velké expanzi na J a Z → rozpad jednotného prajazyka, vznik tří jazykových skupin.

EXPANZE SLOVANŮ

SPOLEČNÉ ZNAKY

- ✘ Mají dynamický a stálý přízvuk (čeština, slovenština, dolní a horní lužičtina, jižní kašubština -1. slabika, polština – 2. slabika od konce slova, pouze část kašubského území zachovává pohyblivý přízvuk).
- ✘ Zachování praslovanské skupiny tl, dl - pol.: radło, mydło, wiedli; čes.: rádlo, mýdlo, vedli; slov.: radlo, mydlo, viedli; dluž./hluž.: pletł, radło, mydło X rus.: мыло, вели.
- ✘ Změna praslovanských spojení pj, bj, mj, vj na p/p', b/b', m/m', v/v' pol.: kupię, ziemia, čes.: koupím, země; slov.: kúpim, zem X rus.: куплю, земля.

SPOLEČNÉ ZNAKY

- ✘ vznik dásňového š na místě zadopatrových souhlásek při II. a III. palatalizaci: pol.: *wszystek*, *musze*; čes.: *všechn*, *mouše*; slov.: *všetok*, *muše*; dluž.: *wšen*, *muše*; hluž.: *wšón*, *muše* X rus.: *весь*, praslov.: **vьxъ*, stsl.: *musě*.
- ✘ přechod praslovanských skupin *tj* a *kt* v *c* a skupiny *dj* v *dz* (v češtině v *z'*): pol.: *świeca*, *noc*, *miedza*, *cudzy*; čes.: *svíce*, *noc*, *meze*, *cizí*; slov.: *svieca*, *noc*, *medza*, *cudzí* X rus.: *свеча*, *ночь*, *межда*, *чужой*; praslov.: **světja*, **nokť*, **medja*, **tjudjь* .
- ✘ zachování praslovanské skupiny *kv'*, *gv'* na počátku slova před předními samohláskami (*ě*, *i*): pol.: *kwiat*, *gwiazda* (L. sg. *kwiecie*, *gwieździe*); čes.: *květ*, *hvězda*; slov.: *kvet*, *hviezda*; dluž.: *kwět*, *gwězda*; hluž.: *kwět*, *hwězda* X rus.: *цвет*, *звезда*.

ZÁSADNÍ ROZDÍLY

- ✘ Zachování nosovek v polštině a jejich změna v ústní samohlásky v češtině, slovenštině a obou lužičtinách: pol.: ręka, mięso, pięć; čes.: ruka, maso, pět; slov.: ruka, mäso, päť; dluž.: ruka, měso, pěš; hluž.: ruka, mjaso, pječ.
- ✘ Provedení dispalatalizace ´e → ´o (polština, lužičtina), ě → ´a (polština): pol: żona, czoło, bioreę, nioseę, las, światło, miasto, miara, wiara; čes: žena, čelo, беру, nesu, les, světlo, město, míra, víra (do 15. stol. miera, viera).

ZÁSADNÍ ROZDÍLY

- ✘ Vokalizace slabikotvorných souhlásek v polštině a lužičtině: čes.: vrba, vlk, hrnek, vlna; pol.: wierzba, wilk, garnek, wełna; dluž.: w'erba, w'elk, gjarnc, wałma; hluž.: wjerba, wjelk, hornc, wołma.
- ✘ Rozdíl v provedení metatezy ve skupinách tort, tolt, tert, telt, v polštině a lužičtině vznikly skupiny trot, tlot, tret, tlet, kdežto v československé skupině spojení trat, tlat, trět, tlět: pol.: krowa, głowa, brzeg, mleko; čes.: kráva, hlava, břeh, mléko; slov.: krava, hlava, breh, mlieko.

POROVNÁNÍ

- ✘ Čeština: Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země pak byla nesličná a pustá, a tma byla nad propastí, a Duch Boží vznášel se nad vodami.
- ✘ Slovenština: Na počiatku stvoril Boh nebo a zem. Zem však bola pustá a prázdna, tma bola nad priepasťou a Duch Boží sa vznášal nad vodami.
- ✘ Polština: Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. Ziemia zaś była bezładem i pustkowiem: ciemność była nad powierzchnią bezmiaru wód, a Duch Boży unosił się nad wodami.
- ✘ Kašubština: Na zôczatkù bëło Słowò, a Słowò bëło ù Bòga i Bògã bëło Słowò. Òno bëło na zôczatkù ù Bòga. Przez Nie wszëtkò sã stało, a bez Niegò nick sã nie stało, co je stóné.
- ✘ DL srbština: Wóšce naš, kenž sy na njebju, wuswěšone buž mě Twójo, pšíz kralejstwo Twójo, stań se wóla Twója ako na njebju tak teke na zemi.
- ✘ HL srbština: Wótče naš, kiž sy w njebjesach. Swjeć so Twoje mjeno. Přińdź Twoje kralestwo. Stań so Twoja wola, kaž na njebju, tak na zemi.

VÝVOJ POLŠTINY

- ✘ Vyvinula se na základě dialektů slovanských kmen, které obývaly na konci praslovanského období povodí řek Odry, Varty a Visly.
- ✘ První zápisy polských slov se objevují ve 12. století (vlastní jména osobní, místní - Hnězdenská bulla papeže Inocence II. - 400 osobních a místních jmen.
- ✘ Duchovní píseň Bogurodzica (11. stol.) a Kázání svatokřížská (datují se do 13. stol.).
- ✘ Souvislé polské texty jsou k dispozici od 14. století. Jako jazyk krásné literatury dosahuje polština svého vrcholu v 16. století, kdy tvoří Biernat z Lublinu, Jan Kochanowski.
- ✘ Po období úpadku (17. století) dalšího vrcholu v době romantismu a realismu.
- ✘ V polštině jsou patrné cizí jazykové vlivy, např. vlivy české (křesťanská terminologie - anioł, diabeł), německé (technické názvosloví), v 15. a 16. stol. výpůjčky turecké, ukrajinské a běloruské a maďarské. V 16. stol. se objevují výpůjčky z italštiny (hospodářství, dvorský život) a v 17. a 18. stol. z francouzštiny.
- ✘ Dialekty: 5 hlavních skupin (kašubská, velkopolská, malopolská, slezská a mazovská)

KAŠUBŠTINA – DIALEKT POLŠTINY NEBO SAMOSTATNÝ JAZYK?

- ✘ Archaický charakteru a specifické jazykové inovace → některými jazykovědci považována za samostatný západoslovanský jazyk, který původně náležel do pásu dnes již vymřelých pomořanských dialektů,
- ✘ Tento pás se táhl od Západního Pomořanska a ostrov Rujanu až po oblasti na západ od dolního toku Odry.
- ✘ Ve 13. -16. století podlehly germanizaci.
- ✘ Ve stejné době došlo ke germanizaci rozsáhlého území západně od Lužice, které bylo obýváno lužickosrbskými plemy.
- ✘ Důkaz některá místní jména (Luchow), ale také texty v polabském jazyce, který zcela vymizel až v polovině 18. století.
- ✘ Dnes se s přirozeným tlakem němčina potýká DLS.

VÝVOJ ČEŠTINY

- ✘ Spjat s vývojem staroslověnského písemnictví (tzv. česká redakce)
- ✘ 10. a 11. stol. vznik důležitých staroslověnských textů s výraznými českými rysy (hlaholsky psaná mešní kniha Kyjevské listy, fragment mešních modliteb Pražské hlaholské zlomky)
- ✘ Staroslověnský původ má i nejstarší česká duchovní píseň Hospodine, pomiluj ny (přelom 10. a 11. století).
- ✘ Jednotlivá česká slova a slovní spojení se objevují v latinských textech od 11. stol., souvislé česky psané texty se objevují ve 13.-14. stol. Ve 14. století existuje již bohatá krásná a odborná literatura.
- ✘ Významný reformátor češtiny Jan Hus – reforma českého pravopisu. Vyšel ze zásady, že každá hláska musí mít svůj vlastní grafický znak. Zavedeny nové diakritické znaky (nabodeníčko dlouhé, krátké).
- ✘ Jeho reforma ovlivnila ortografii všech slovanských jazyků používajících latinku.

VÝVOJ ČEŠTINY

- ✘ Vrchol starší české literatury bylo 16. stol. - vydání nového překladu Bible – Bible Kralické (vzor spisovného ČJ)
- ✘ Po roce 1620 - útlum českého písemnictví i češtiny. Doba úpadku přerušena až českým národním obrozením na konci 18. stol. (Josef Dobrovský, Josef Jungmann).
- ✘ Obnovený spisovný jazyk navazuje na stav ze 16. století a je zprvu dosti odlišný od tehdejšího hovorového jazyka.
- ✘ K plné stabilizaci nové češtiny dochází ve druhé pol. 19. stol.
- ✘ Dialekty: 4 hlavní skupiny (česká nářečí, středomoravská/hanácká, východomoravská/moravskoslovenská, slezská – lašská a slezskopolská)

VÝVOJ SLOVENŠTINY

- ✘ Nepříznivá politické situace - slovenština začíná jako samostatný jazyk formovat pozdě – ve 2. pol. 18. stol.
- ✘ Do této doby plnila na území Slovenska úlohu spisovného jazyka čeština (Bible Kralická).
- ✘ Od 16. století jsou v českých textech stále více patrné slovenské vlivy.
- ✘ Od 17.–18. stol. je možno hovořit o poměrně stabilizované hovorové slovenštině. K vytvoření spisovné slovenštiny se přičinili zejména Anton Bernolák a Ľudovít Štúr.
- ✘ Bernolák vydal v roce 1790 první normativní mluvnici slovenštiny, ve které vycházel ze západoslovenských nářečí okolí Trnavy a Bratislavy, Pravopis založil na tehdejší živé výslovnosti.
- ✘ Tzv. bernoláčtina se udržela zejména v katolickém prostředí až do poloviny 19. stol.

VÝVOJ SLOVENŠTINY

- ✘ Ve polovině 19. stol. nastává normalizace spisovné slovenštiny Ľudovítem Štúrem Vyšel ze středoslovenských nářečí a jeho spisovná slovenština je s malými obměnami používána dodnes.
- ✘ Rozvoj slovenské literární tvorby - poslední čtvrtina 19. století (Svetozár Hurban Vajanský, Pavol Ország Hviezdoslav, Martin Kukučín).
- ✘ Ještě větší rozvoj spisovné slovenštiny po r. 1918, kdy se slovenština stala plnoprávným spisovným a státním jazykem (ale oblast terminologie silně ovlivněna češtinou).
- ✘ Po rozpadu Československa pozorujeme tendenci k prohlubování odlišnosti mezi oběma jazyky.
- ✘ Tři hlavní nářeční skupiny (středoslovenská, západoslovenská a východoslovenská), přechodný pás moravskoslovenský.

VÝVOJ HORNÍ A DOLNÍ LUŽICKÉ SRBŠTINY

- ✘ Významné rozdíly, které v určitých oblastech dokonce znemožňují vzájemné porozumění (obě jazykové oblasti byly až do 17. století odděleny pásem lesů a bažin)
- ✘ DLS - Nejstarší text - rukopis překladu Nového zákona z roku 1548. Základem spisovného jazyka dialekty v okolí Chotěbuze. Lužické národní obrození první poloviny 19. století, projevovalo poměrně slabě. Rozvoj krásné literatury až ve druhé polovině 19. století.
- ✘ Hornolužické texty se objevují později. Prvním hornolužický text - soudní výpovědi budyšínských měšťanů z roku 1532 (65 slov). Prvním rozsáhlejší text je Katechismus vydaný v r. 1597 v Budyšíně. Hornolužický spisovný jazyk se formuje od konce 18. století, a to zejména na základě budyšínského dialektu. Normalizace jazyka nastala v první polovině 19. století v souvislosti s lužickým národním obrozením. (1866- hornolužický slovník (K.B.Pfühl))
- ✘ Dialekty dolní lužická srbština – dvě základní nářeční skupiny (západní a východní), vzájemně se značně liší, původně byly odděleny hustým lesním pásmem
- ✘ Horní lužická srbština – dvě základní skupiny – západní a východní a přechodný pás mezi dolní a horní lužičtinou

ZDROJE

- × <http://www.cesky-jazyk.cz/slovnicek-pojmu/slovanske-jazyky/#axzz5UkiSp2tG>
- × http://wiki.unas.cz/wikipedia/z/za/za_padoslovanska_jazyky.html
- × https://is.muni.cz/el/1421/podzim2012/PLB403/Zapadoslovanske_jazyky_07.pdf
- × <https://www.vaseliteratura.cz/medailonky-autoru/413-ludovit-stur>
- × <http://ancient-medieval-macedonian-history.blogspot.com/2008/12/slavic-settlement-in-povardarje-fyrom.html>
- × <https://www.jazykovka.info/zajima-vas/slovník/slovanske-jazyky/>
- × <https://www.britannica.com/topic/West-Slavic-languages/media/640364/61368>
- × <https://www.britannica.com/topic/Slavic-languages>
- × <https://eurozpravy.cz/domaci/zivot/88888-cestina-a-slovenstina-se-vzdaluji-u-hranic-vznika-zachranny-projekt/>